

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

В статті досліджується питання особливостей захисту персональних даних в практиці європейських держав. Окремо, автор окреслює основні загрози сучасного інформаційного простору України.

Ключові слова: інформаційні відносини, персональні дані, міжнародно-правовий досвід, громадянське суспільство.

Постановка проблеми та її актуальність.

У зв'язку із зростанням фактів частих атак на сервери державних органів, на персональну інформацію про фізичних осіб, а також загроз корпоративної безпеки, а саме розкрадання з подальшим поширенням в мережі корпоративної інформації, тощо, ми спостерігаємо зростання не лише наукового, але і практичного інтересу до тематики даного дослідження. Відповідно, на фоні подібних подій, особливої уваги заслуговує питання міжнародно-правового досвіду захисту персональних даних та його адаптації в Україні, адже право на захист персональних даних в більшості розвинутих країн є одним із основоположних принципів громадянського суспільства та має належну правову регламентацію, що може слугувати основою для вдосконалення національного законодавства в зазначеній сфері. Так, захист персональної інформації трактується як невід'ємна частина права людини на захист особистого життя, закріпленого в таких актах, як Загальна декларація прав людини 1948 року (ст. 12) та Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1953 року (ст. 8).

З огляду на зазначене, у світі ще з середини минулого століття почався процес формування системи охорони персональних даних, зокрема, більшість європейських країн прийняли спеціалізовані закони та підписали Конвенцію № 108 Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 28.01.1981 р. [1].

Розгляд розвитку зарубіжного законодавства у сфері захисту персональних даних є дуже важливим питанням для сучасної України, оскільки в контексті європейської інтеграції наша країна повинна адаптувати пріоритетні положення про захист інформації про особу, відповідно до європейських та світових стандартів. Загалом, Європейське право охоплює майже два десятки загальноєвропейських конвенцій, директив та реко-

мендацій з питань захисту персональних даних, кожна країна ЄС видала свої базові нормативно-законодавчі акти, приймалися конкретні закони: щодо діяльності з персональними даними у різних сферах, а саме: медичній, статистичній, державній, журналістській, поліцейській та інших сферах, що особливо ускладнює процес адаптації.

Науковий інтерес до проблематики правового регулювання та охорони суспільних відносин у сфері приватного життя фізичної особи завжди залишається дискусійним та динамічним. Такий постійний інтерес, на думку Р. О. Стефанчука, обумовлюється кількома обставинами, а саме: «...доволі специфічною сферою. Адже сфера приватного життя визначається поняттям особистої свободи фізичної особи та не може зазнавати безцеремонного втручання з боку законодавця, оскільки тісно співвідноситься із сферами людської життєдіяльності, які знаходяться за межами правового регулювання. Складність позитивного законодавчого врегулювання приватного життя людини полягає, перш за все, у визначенні та встановленні меж, які з точки зору моральних засад суспільства є допустимими і не будуть розглядатись як неправомірне втручання законодавця...» [2].

Так, проблема захисту, збереження і передачі персональних даних на міжнародному рівні є вагомим складовою загальних проблем національної, регіональної та глобальної політики у сфері міжнародних інформаційних відносин, є проявом розвитку нових утворень, процесів, комунікацій і викликів.

Такий стан справ ставить нові виклики перед юридичною наукою і практикою, адже основним завданням у сфері правового регулювання персональних даних є аналіз та систематизація основних положень законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у вищезазначеній сфері, дає можливість визначити основні пріори-

тети для України стосовно захисту персональних даних, особливо в умовах формування нової інформаційної політики нашої держави, адже сьогодні ми можемо спостерігати як Україна переходить від індустріального суспільства до інформаційного при наявності зовнішніх викликів щодо безпеки України.

Вирішення стратегічних завдань, пов'язаних із удосконаленням інформації про особу полягає у розвитку нових програм, створенні вітчизняних систем захисту, розв'язання протиріч, що виникають у сучасному законодавстві. Також важливого значення нині набуває законодавчий контроль за розвитком електронного середовища, комп'ютерних систем. Цей аспект є дуже важливим, оскільки майбутній розвиток суспільства в усіх галузях буде пов'язаний із розвитком комп'ютерних систем і мереж.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із персональними даними досліджувались у працях таких вітчизняних науковців, як: В. Ліпкан, Р. Каложний, Т. Костецька, А. Марущак, А. Новицький, А. Тунік, І. Усенко, К. Цьомик, М. Щербатюк. Подібні питання досліджувала О. В. Кохановська у своїй праці «Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві», А. В. Пазюк «Захист прав громадян у зв'язку з обробкою персональних даних у правоохоронній діяльності: європейські стандарти і Україна» та «Міжнародно-правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації», О. О. Кулініч «Інформація з обмеженим доступом як об'єкт цивільних відносин. Проте, наявні напрацювання свідчать лише про науковий і практичний інтерес до тематики дослідження, але вони не в повній мірі відображають усі сучасні основні тенденції щодо вдосконалення системи захисту персональних даних, особливо аспект міжнародно-правового регулювання та досвіду України в зазначеній сфері.

Відповідно, **метою нашого дослідження** буде аналіз міжнародно-правового досвіду регулювання захисту персональних даних з метою вдосконалення системи національного регулювання та напрямки вдосконалення законодавства в зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу. Отже, як бачимо, починаючи з другої половини ХХ сторіччя, правовий захист приватного життя в умовах побудови інформаційного суспільства стає одним із пріоритетних напрямів дослідження національних та зарубіжних вчених. Так, формування нової структури міжнародних відносин під впливом глобалізації та швидкоплинного розвит-

ку високих технологій зумовлює потребу нових підходів та окреслення нових параметрів сучасної системи захисту персональних даних умовах зростання нових загроз від міжнародної системи кібертероризму.

Особливо сьогодні гостро видно потребу міжнародного співтовариства у боротьбі із міжнародною кіберзлочинністю. Так, 17 листопада 2014 року було заявлено, що спеціалісти ремонтують систему електронної пошти Держдепартаменту США після можливої шкоди завданої ймовірною хакерською атакою. Не так давно, ми спостерігали під час виборів в Україні в 2014 році цілу систему хакерських атак на сервери ЦВК України.

Інший аспект проблеми – це втручання через мережу Інтернет по усьому світі як в приватне життя людей, так і в діяльність державних органів і організацій через систему несанкціонованого доступу до приватної інформації про особу. Так, наприклад, політики в США намагаються отримати від найбільшого пошукача Google додаткові гарантії того, що компанія робить максимально можливо для захисту особистої інформації її користувачів та інших людей. Вісім членів американського конгресу звернулися до Google з листом з проханням уточнити деякі питання, пов'язані із захистом персональних даних під час використання нової технології розумних окулярів Google Glass, так як використання останніх ускладнює і не дає гарантій захисту персональних даних.

Інший приклад, ще в 2011 році через безліч скарг на порушення конфіденційності керівництво соціальної мережі Facebook ввело посаду директора із захисту персональних даних. Усі ці факти свідчать про зростання наукового інтересу до питання вдосконалення системи захисту персональних даних та поглиблення міжнародного співробітництва в зазначеній сфері.

Активною правотворчістю у галузі регулювання обігу інформації про фізичну особу в країнах, які вступали до комп'ютеризованого суспільства, позначилися 60-70 роки ХХ ст. До початку 80-х років минулого століття закони «про захист даних» (*«lois sur la protection des données»*) або «про захист приватності» (*«privacy protection laws»*) існували, зокрема, в Австрії, Канаді, Данії, Франції, Німеччині, Люксембургу, Норвегії, Швеції, США. Проекти законів були підготовані у Бельгії, Ісландії, Нідерландах, Іспанії, Швейцарії та ін. Термінологія, обсяг регулювання, зміст суб'єктивних прав та обов'язків за цими законами значно різнилися. В умовах глобалізації світової економіки розбіжності по-

чали негативно відбиватися на транскордонному обміні інформацією [4].

Першим документом гармонізації стали «Рекомендації та Керівні принципи, що регулюють захист приватності і транскордонні потоки персональних даних», прийняті в 1980 р. Організацією Економічного Співробітництва і Розвитку. Майже одночасно з «Керівними принципами» у 1981 р. Рада Європи відкрила до підписання своїми членами Конвенцію Ради Європи «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних» [6]. Про значення даного міжнародно-правового акту В. М. Брижко зазначає: «Першим у світі, головним та єдиним правовим актом, який визначає основоположні, уніфіковані принципи створення національного законодавства країн світу у сфері захисту персональних даних, є Конвенція Ради Європи № 108 «Про захист прав осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних», вчинена 28 січня 1981 р. в м. Страсбурзі (далі – Конвенція РЄ №108)» [5, с. 21]. Крім того, на нашу думку, позитивним моментом даного акту є його спрямованість на об'єднання країн світу для визначення основних вимог до передачі індивідуальної інформації про людину у всесвітньому електронному просторі, тобто створення ряду процедур і правил, які стають обов'язковими при обробці персональних даних та відповідно забезпечує захист від їх порушень.

Важливим документом є Директива Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних та безперешкодного руху цих даних» 1995 р. Формально цей документ має обов'язкову юридичну силу лише для країн-учасниць Європейського Союзу. Проте згідно зі ст. 25 Директива дозволяє передачу даних про особу для обробки лише в ті країни, які «забезпечують належний», з погляду ЄС, «рівень захисту персональних даних» [4].

Важливим етапом у становленні системи міжнародно-правової охорони було прийняття 15 грудня 1997 року Європейським Парламентом Директиви 97/66/ЄС «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі», в якій зазначається, що у телекомунікаційному секторі Європейського Співтовариства запроваджуються нові передові цифрові технології та нові телекомунікаційні послуги, відбувається активна та швидка інформатизація суспільства, яка зумовлює певні вимоги до захисту персональних даних користувача. Вказані положення повинні бути здійсненні з

метою уникнення перешкод на внутрішньому ринку телекомунікацій та забезпечення телекомунікаційних послуг і мереж на міждержавному рівні. Цей документ передбачає захист персональних даних як фізичних осіб, так й захист законних інтересів юридичних осіб.

Іншою проблемою дослідження є судове провадження по зазначених категоріях справ. Міжнародна практика передбачає захист прав у випадку їх порушення, згідно із ч. 2 ст. 8 Європейської конвенції. Після того як Судом було встановлено, що це стосується приватного життя, наступним кроком є встановлення того, чи порушують дії, які обжалуються, це право. Можна навести приклад: обшук оселі приватної особи, збір та зберігання конфіденційної інформації в секретному поліцейському досьє. Чим повинен аргументувати заявник свою позицію? Він повинен довести наявність втручання. Наприклад, в справі Кемпбелла проти Сполученого Королівства уряд стверджував, що заявник – засуджений не довів висунуті проти уряду обвинувачення в порушенні належного йому права на повагу до кореспонденції, оскільки не зміг надати жодного відкритого приватного листа. Проте Суд дійшов висновку, що втручання мало місце, оскільки режим позбавлення волі як такий дозволяє ознайомлюватися з кореспонденцією засуджених, на що і звернули увагу позивач та його адвокат. За таких обставин заявник був вправі стверджувати, що він є жертвою порушення прав на приватність за ч. 2 ст. 8. Таким чином, хоча позивач і не зміг надати докази механічного втручання у свою поштову кореспонденцію, що являла собою об'єкт посягання, без наявності на те законних підстав, суд визнав за достатнє сам факт, що позивач зміг довести існування великої можливості подібного втручання. У справі «Амман проти Швейцарії» Суд дійшов висновку, що право заявника на повагу до приватного життя (збирання інформації правоохоронними органами) було порушене внаслідок того, що положення національного законодавства мали дуже узагальнений характер, аби задовольнити вимозі передбачуваності заведення особового досьє на заявника [12, с. 23].

Отже, ми можемо констатувати, що за останні 20 років у більшості європейських країн прийняті базові закони про захист персональних даних, створюються передумови розвитку їх вільного обміну і гармонізації національних законодавств із законодавством ЄС. Незважаючи на розходження правових систем, в основу всіх законів про захист персональних даних покладені однакові основоположні принципи, і ці принципи залишаються незмінними дотепер, навіть якщо

саме законодавство в деяких країнах (у Німеччині, наприклад) обновилося.

Якщо розглядати проблему захисту міжнародних даних в окремо взятих країнах то, наприклад, у Польщі подібний законопроект зазначає, що дані не вважатимуться персональними, якщо на процес ідентифікації особи потрібно витратити багато часу, зусиль чи коштів. Натомість, згідно із канадським законом, персональними даними не є прізвище, посада, бізнес та візитна картка, тобто інформація, яка не є важкодоступною [13, с. 64].

У сфері захисту інформації уряд США керується принципом, що перехоплення іноземними державами конфіденційної державної і приватної інформації, а також відкритої інформації, що передається урядовими й комерційними телекомунікаціями, може завдати шкоди державі або ж її громадянам. Отримання такої інформації та подальше її аналізування може призвести до розкриття державних таємниць. Тому, починаючи із середини 80-х років, захист ліній зв'язку й автоматизованих систем став основним завданням компетентних державних органів. З огляду на це був створений і набув чинності Закон «Про забезпечення безпеки ЕОМ» № HR – 145, згідно з яким вирішувалися питання безпеки приватної та іншої інформації. Даний документ визначає вимоги для державних організацій щодо забезпечення необхідного рівня захисту інформації: «важливою є та інформація, втрата, зміна або доступ до якої може призвести до небажаних наслідків для національних інтересів». Законом встановлено нову категорію інформації під назвою – «несекретна, але важлива», що має обмежений доступ та включає практично всю несекретну інформацію урядових відомств, інформаційно-телекомунікаційних систем, приватних фірм, корпорацій [14, с. 93].

Так, до Конгресу США внесений черговий законопроект, згідно з яким посилюється захист суб'єктів, персональні дані яких обробляються, від незаконних втручань та втрати їхніх даних у мережі Інтернет. Якщо такий закон буде прийнято, то за порушення у сфері захисту індивідуальної інформації злочинцям загрожує штраф до 1 млн. доларів США або ув'язнення до 5 років. За новим законодавством США заборонена інсталяція програмного забезпечення для збору індивідуальної інформації, ідентифікації користувача, без його відома та згоди. Загалом, за підрахунками незалежних статистичних компаній та авторів законопроекту, загальний збиток, завданий громадянам США та самій державі внаслідок

таких дій, майже досяг відмітки у 10 млн. доларів. Діяльність в інтернет-просторі США регламентується набагато жорсткіше, ніж у Європі. До того ж, у Сполучених Штатах визначена кримінальна відповідальність за неналежне зберігання та обробку персональної інформації та її знищення не за законом, на відміну від Європейського Союзу, де кримінальні справи можуть заводитися тільки у разі завдання шкоди державній безпеці та основним правам громадян [7].

Вирішення стратегічних завдань, пов'язаних із удосконаленням інформації про особу полягає у розвитку нових програм, створенні вітчизняних систем захисту, розв'язання протиріч, що виникають у сучасному законодавстві. Також важливого значення нині набуває законодавчий контроль за розвитком електронного середовища, комп'ютерних систем. Цей аспект є дуже важливим, оскільки майбутній розвиток суспільства в усіх галузях буде пов'язаний із розвитком комп'ютерних систем і мереж.

Однією з вимог ЄС до України відповідно до Плану дій є прийняття відповідного законодавства про захист персональних даних та створення незалежного наглядового органу у сфері захисту персональних даних, а також імплементація Закону України «Про захист персональних даних» та забезпечення ефективного функціонування незалежного наглядового органу з питань захисту персональних даних, у тому числі шляхом передбачення необхідних фінансових і людських ресурсів. Щодо України, то слід констатувати, що ми лише формуємо систему захисту персональних даних. Проте, варто відзначити, що у нас є певний прогрес в даному напрямку. Так, на думку фахівців, через два роки після набрання чинності Закону України «Про захист персональних даних» багато експертів вже почали підбивати підсумки правозастосовчої практики і передбачати подальші тенденції в даній сфері. Ті, хто не був посвячений у кулуарні новини та державні задумки, давали прогнози досить консервативні: система захисту приватності розвивається недостатньо динамічно, а деякі навіть втратили інтерес до даного напрямку [8]. Але постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [9] було прийнято рішення про ліквідацію Державної служби України з питань захисту персональних даних вже свідчить про реальність запропонованих змін в найближчому майбутньому.

Таким чином, - на думку Владислава Подоляка, - «після закінчення шестимісячного перехід-

ного періоду нас чекає абсолютно нова інституційна розстановка в державному апараті. Так, Державна служба України з питань захисту персональних даних буде ліквідована. Усі ключові функції передаються Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини» [8], що відповідає міжнародним вимогам в рамках адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Висновки. Дедалі більше розвиток українського законодавства повинен усвідомлювати необхідність розвитку кібернетичних стратегій, що мають відігравати ключову роль у захисті комп'ютерних систем. Треба розуміти той факт, що тепер ураження комп'ютерних систем вірусними технологіями можна очікувати не тільки від країн з сильним військовим потенціалом, а також від менших країн, що поставлять собі за мету активно розвивати кібернетичні системи. Усі ці загрози сьогодні стали не лише предметом наукових дискусій, але і елементом нашого інформаційного простору.

Іншим проблемним моментом, що потребує вдосконалення системи захисту персональних даних в процесі їх обробки, є розміщення їх в мережі Інтернет. Оскільки персональні дані кожного з нас чи то медичного, фінансового характеру, не кажучи вже про ті, що ми використовуємо у своїх візитках, є або можуть бути об'єктом використання в автоматизованій системі обробки, ми, користуючись Інтернетом, там залишаємо велику кількість своїх персональних даних. І що головне, використання наших даних нічим не обмежене і не врегульоване, тобто фактично такі дані залишаються не захищеними. І вони безперешкодно можуть використовуватися з метою впливу на наш вибір чи то економічний, чи то політичний - будь-який, можуть впливати на наші переконання і думки або використовуватись якимось іншим чином. Такі бази даних постійно вдосконалюються, уніфікуються і з кожним разом зачіпають приватне життя кожної людини все сильніше і сильніше [10]. Тому ми пропонуємо за доцільне внести зміни в чинне законодавство України і визначитись із статусом персональних даних, отриманих із загальнодоступних джерел (газети, телебачення, Інтернет) та їх захистом.

Загалом, захист персональних даних - це вміння балансувати між інформаційною відкритістю та закритістю, між двома прагненнями: максимально розширити доступ громадян до невтаємниченої публічної інформації (державної, наукової, освітньої, персональної тощо) і водночас максимально захистити інформацію приват-

ного змісту. Вирішення стратегічних завдань, пов'язаних із удосконаленням інформації про особу полягає у розвитку нових програм, створенні вітчизняних систем захисту, розв'язання протиріч, що виникають у сучасному законодавстві. Також важливого значення нині набуває законодавчий контроль за розвитком електронного середовища, комп'ютерних систем. Цей аспект є дуже важливим, оскільки майбутній розвиток суспільства в усіх галузях буде пов'язаний із розвитком комп'ютерних систем і мереж та відповідно існує потреба захисту персональних даних при їх обробці та використанні.

Література

1. *Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних:* Конвенція № 108 Ради Європи від 28.01.1981 // Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних / Авт. кол-в: В. Брижко, М. Гуцалюк, В. Цимбалюк, М. Швець: Монографія // За ред. доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента Академії правових наук України М. Швеця – К.: НДЦПІ АПРН України, 2005. – 334 с.

2. *Стефанчук Р. О.* До питання забезпечення цивільно-правової охорони приватного життя фізичної особи: досвід України та Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://univer.km.ua/visnyk878.pdf>.

3. *Пазюк А. В.* Захист прав громадян у зв'язку з обробкою персональних у правоохоронній діяльності: європейські стандарти і Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cyberpeace.org.ua/files/zahist_prav_gromadan_uzvazku_z_obrobkou_personalnih_danih_u_pravooh_dialnosti.pdf.

4. *Майданик Р. А., Дмитренко О. А.* Розділ «Право на персональні дані фізичної особи» / Майданик Р. А., Дмитренко О. А. // Аномалії в цивільному праві України: Навч.-практ. посібник // Відп. ред. Р. А. Майданик. – К.: Юстиніан, 2007. – С. 893 – 909. – 912 с.

5. *Брижко В. М.* Про упорядкування законодавства України із захисту персональних даних / В. М. Брижко // Правова інформатика. – 2008. – № 1(17). – С. 20-34.

6. *Рекомендації та Керівні принципи, що регулюють захист приватності і транскордонні потоки персональних даних* / Пазюк А. В. Захист прав людини стосовно обробки персональних даних: міжнародні стандарти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/1hvVJPeoCVqBAuBZWjopyn58h1VbBehAucIDV0uYEQU/edit?hl=ru&pli=1>.

7. Кравчук М. Міжнародний досвід правового регулювання захисту персональних даних у мережі Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO{}.

8. Подоляк В. Систему захисту персональних даних очікують кардинальні зміни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kadrovik.ua/content/sistemu-zakhistu-personalnikh-danikh-och-kuyut-kardinaln-zm-ni>.

И. Н. Сопилко

Международно-правовой опыт защиты персональных данных: направления усовершенствования для Украины

В статье исследуется вопрос особенностей защиты персональных данных в практике европейских государств. Отдельно, автор определяет основные угрозы современного информационного пространства Украины.

Ключевые слова: информационные отношения, персональные данные, международно-правовой опыт, гражданское общество.

I. Sopilko

International legal experience of personal data protection: ways of improvement for Ukraine

The features of protection of the personal data in the practice of the European countries are studied in the article. Moreover, the author determines the main menaces of the modern information space in Ukraine.

Key words: information relation, personal data, international legal experience, civil society.

9. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.

10. Щербатюк М. Особливості захисту персональних даних в Інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inau.org.ua/15.225.0.0.1.0.phtml>.